

Suvremena psihologija 11 (2008), 2, 273-285

Prethodno priopćenje - UDK 159.9.072

PIE PROFIL KOD VETERANA DOMOVINSKOG RATA S KRONIČNIM PTSP-OM

Sanja Mršić Husar

Zavod za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije

Centar za prevenciju ovisnosti

Kralja Tomislava 1, 44000 Sisak

sanja.mrsic@zg.t-com.hr

Anamarija Bogović

Psihijatrijska bolnica "Sveti Ivan"

Jankomirska 11, 10000 Zagreb

anamarija.bogovic@zg.t-com.hr

Sažetak

Cilj je ovog rada bio utvrditi karakterističan profil na PIE upitniku kod kroničnog PTSP-a izazvanog ratnom traumom, te utvrditi razlike na dimenzijama upitnika kod veterana s različitim intenzitetom PTSP-a. U ispitivanju su korišteni instrumenti (PIE i M-PTSD) primijenjeni u okviru dijagnostičkih obrada 132 veterana s dijagnozom kroničnog PTSP-a liječenih u Psihijatrijskoj bolnici "Sveti Ivan", Zagreb u vremenskom periodu od 2000. do 2005. godine.

Na PIE upitniku se dobiva profil prema kojem je rezultat na većini dimenzija ekstremno visok ili ekstremno nizak. Visoki rezultati su dobiveni na dimenzijama agresivnosti, nepovjerljivosti i depresivnosti. Izrazito niski rezultati su dobiveni na dimenzijama povjerljivosti, društvenosti, kontroliranosti i pristranosti, dok se samo na dimenzijama nekontroliranosti i bojažljivosti dobivaju rezultati koji tendiraju prosječnim vrijednostima, ali su još uvijek u kategoriji niskih rezultata.

U pogledu razlika na dimenzijama PIE upitnika kod skupina veterana s višim i nižim intenzitetom PTSP-a, utvrđene su razlike između dvije skupine veterana na više dimenzija upitnika. Razlike su dobivene na dimenzijama povjerljivosti, nepovjerljivosti, agresivnosti, društvenosti i pristranosti. Prema dobivenim rezultatima veterani s višim intenzitetom PTSP-a biraju socijalno nepoželjnije odgovore, te se opisuju nepovjerljivijima, agresivnijima i manje društvenima.

Ključne riječi: Indeks profila emocija (PIE) profil, PTSP, ratni veterani

UVOD

Od razdoblja Domovinskog rata PTSP je jedan od najčešćih psihičkih poremećaja s kojima se psiholozi i ostali stručnjaci susreću u svakodnevnom kliničkom

radu. Tijekom proteklih godina psiholozi su kontinuirano doprinosili dijagnostičkom procesu utvrđivanja dijagnoze PTSP-a primjenjujući u svojim obradama psihometrijske instrumente za objektivno utvrđivanje psiholoških učinaka ratnih traumatskih iskustava.

Prema Briereu (2004) u dijagnosticiranju PTSP-a primjenjuju se:

a) Različiti višedimenzionalni inventari načelno općeg, nespecifičnog tipa kao što su MMPI-2, PAI, MCMI. Činjenica je da ovi instrumenti pored ljestvica za utvrđivanje PTSP-a, sadrže i ljestvice valjanosti koje su bitne pri utvrđivanju simulacije.

b) Specifični instrumenti za PTSP koji mogu biti bez ljestvica za kontrolu iskrenosti ispitanika. Kada se ispitivanje provodi u situaciji u kojoj postoji značajna mogućnost simulacije s ciljem postizanja neke dobiti ili koristi, potrebno je primijeniti neki nezavisni postupak za procjenu simuliranja bilo pomoću ljestvica razvijenih za tu svrhu, bilo intervjuom.

c) Inventari koji sadrže ljestvice valjanosti, poput npr. TSI (Trauma Symptom Inventory Johna Brierea, 1995).

Tijekom psihološke obrade i u istraživanjima koriste se i drugi instrumenti čiji su psihometrijski parametri provjereni na različitim skupinama ispitanika, kao i na općoj populaciji, a koji su manje podobni za simulaciju. Ovakav pristup osim smanjivanja mogućnosti simulacije omogućuje dobivanje podataka i o drugim popratnim smetnjama.

U domaćoj kliničkoj praksi se uz instrumente specifične za PTSP, od nespecifičnih instrumenata u dijagnostici PTSP-a najčešće koriste MMPI, te PIE upitnik.

Upitnik Indeks profila emocija nastao je u okviru Plutchikove teorije emocija koja se temelji na evolucijskim spoznajama (Plutchik, 1980). Prema ovoj teoriji postoji osam osnovnih emocija, a crte ličnosti su rezultat mješavine emocija. Uz svaku se od emocija veže po jedno karakteristično ponašanje i funkcija. Funkcije i ponašanje zajedno opisuju jednu osobinu ličnosti. Emocije se miješaju i stvaraju složenije emocije. Miješanje emocija koje su bliže stvara manji konflikt nego onih koje su udaljenije, a miješanje potpuno suprotnih stvara najveći konflikt. Upitnik PIE je konstruiran za mjerenje navedenih dimenzija, a rezultati se izražavaju kao funkcije (društenost, povjerljivost, nekontroliranost, bojažljivost, depresivnost, nepovjerljivost, kontroliranost, agresivnost). Rezultati se nakon pretvorbe bruto rezultata u centile unose u profil koji je kružnog oblika, te reprezentira odnos emocija i pripadajućih ponašanja i funkcija.

PIE se kod nas često primjenjuje, posebice u kliničkoj praksi, savjetovanju, u okviru profesionalne orijentacije, te za potrebe selekcije. U kliničkoj praksi se primjenjuje kao dio baterije za procjenu afektivnog statusa psihijatrijskih bolesnika. Dodatak je uobičajenim kliničkim instrumentima jer procjenjuje određene dimenzi-

je emocija koje drugi instrumenti ne procjenjuju. Također, ovaj upitnik neposredno označava i glavna područja emocionalnog konflikta osobe.

Prema Matešiću (1999) PIE je jedan od 10 najčešće korištenih psiholoških instrumenata u hrvatskoj praksi, te je uz MMPI i EPQ jedan od tri najčešće korištena upitnika za ispitivanje ličnosti.

Unatoč popularnosti ovog instrumenta među hrvatskim psiholozima i njegovoj širokoj upotrebi u praksi, ima malo istraživanja njegovih karakteristika, te općenito malo objavljenih radova u kojima se koristi PIE.

Momirović (1987) je proveo istraživanje čiji su rezultati pokazali da je PIE relativno slab mjerni instrument niske pouzdanosti, osrednje homogenosti i reprezentativnosti, te veoma loše diskriminativnosti čestica. Prema autoru, primjena PIE može se tolerirati jedino u sklopu kliničke baterije mjernih instrumenata uz druge, bolje tehnike. Unatoč rezultatima navedenog istraživanja nastavljena je učestala primjena PIE kako u kliničkoj praksi, tako i za potrebe selekcije, u sklopu procjene kandidata za posao.

Dvadesetak godina kasnije Maslić Seršić, Zelenbrz i Čorko (2006) su proveli istraživanje čiji rezultati ponovljeno upućuju na ozbiljna ograničenja u primjeni PIE upitnika u selekcijske svrhe. Naime, u radu je utvrđeno da je osjetljivost PIE upitnika izrazito smanjena kada se koristi u selekcijskoj situaciji. Također rezultati pokazuju da kandidati za posao u selekcijskoj situaciji iskrivljuju svoje odgovore u socijalno poželjnom smjeru.

U navedenim radovima su utvrđena ograničenja primjene PIE instrumenta prije svega u selekcijskoj situaciji. U kliničkoj praksi u Hrvatskoj, kao i u drugim državama bivše Jugoslavije PIE upitnik se niz godina upotrebljava uz druge instrumente za procjenu ličnosti, pa tako i prigodom utvrđivanja dijagnoze PTSP-a. Međutim, unatoč tome, praktično su nepoznati radovi u kojima je ovaj upitnik primjenjivan u procjeni PTSP-a.

Pregledom strane literature uspjeli smo pronaći jedan rad u kojem je korišten PIE upitnik u procjeni PTSP-a. Trlaja, Kostić i Dedić (1997) su usporedbom rezultata na PIE upitniku skupine srpskih ranjenika s PTSP-om i skupine ranjenika bez PTSP-a utvrdili da skupina s PTSP-om ima značajno nižu povjerljivost, bojažljivost i društvenost, te povišene rezultate na dimenziji agresivnosti.

Cilj ovog rada je bio *utvrditi karakterističan profil na PIE upitniku kod kroničnog PTSP-a izazvanog ratnom traumom, te utvrditi razlike na dimenzijama PIE upitnika kod ispitanika s različitim intenzitetom PTSP-a* s obzirom na učestalu primjenu PIE upitnika tijekom dijagnostičkog procesa utvrđivanja dijagnoze PTSP-a uz ostale specifične i nespecifične instrumente za PTSP, nepostojanje domaćih radova u kojima je ispitivana primjenjivost PIE upitnika u dijagnostici PTSP-a, te općeniti manjak radova u kojima se ovaj upitnik koristi na populaciji oboljelih od PTSP-a.

METODA

Sudionici

U radu su korišteni rezultati 132 branitelja s kroničnim PTSP-om dobiveni tijekom psiholoških obrada procjene PTSP-a.

Ispitanike smo podijelili u dvije skupine s obzirom na medijan na M-PTSD skali kako bismo utvrdili razlike na dimenzijama PIE upitnika kod skupina branitelja s višim i nižim intenzitetom PTSP-a. Pri tome smo skupinu ispitanika ispod medijana shvatili kao ispitanike s nižim intenzitetom PTSP-a, a ispitanike iznad medijana kao ispitanike s izraženim PTSP-om.

Sociodemografske karakteristike su navedene za ukupan uzorak, s obzirom na to da između skupine ispitanika s visokim intenzitetom PTSP-a i skupine ispitanika s niskim intenzitetom PTSP-a nisu utvrđene statistički značajne razlike u dobi ($t = 0,30$, $p > 0,05$), bračnom statusu ($\chi^2 = 0,85$, $p > 0,05$), djeci ($\chi^2 = 0,1$, $p > 0,05$), radnom statusu ($\chi^2 = 0,83$, $p > 0,05$), te stručnoj spremi ($\chi^2 = 0,7$, $p > 0,05$).

Prosječna dob ispitanika uključenih u obradu je 39,98 godine ($sd = 7,28$); 77,3% (102) ispitanika ima riješen radni status (u radnom je odnosu ili mirovini), a 22,7% (30) je radno nezbrinuto. S obzirom na stručnu spremu, najviše ispitanika, njih 80,3% (106) ima srednju stručnu spremu. Nisku stručnu spremu ima 15,2% (20) ispitanika, višu stručnu spremu ima 2,3% (3) i visoku stručnu spremu ima 2,3% (3) ispitanika. Oženjenih ispitanika u našem uzorku je 76,5% (101), neoženjenih 15,2% (20), a razvedenih je 8,3% (11). Djecu ima 77,3% (102), a bez djece je 22,7% (30) ispitanika.

Svi ispitanici čiji su rezultati uključeni u analizu na psihološku su obradu bili upućeni s dijagnozom kroničnog PTSP-a i na primijenjenim testovima intelektualnih sposobnosti su postigli IQ iznad 90.

Iz rada su isključeni rezultati ispitanika koji su imali ozbiljnu tjelesnu bolest, neurološku bolest, psihotični poremećaj, ovisnost o alkoholu i drogi.

Instrumenti korišteni u ovom radu primijenjeni su u okviru šire, standardne psihološke obrade u vremenskom periodu od 2000. do 2005. godine.

Instrument specifičan za PTSP

M-PTSD

Mississippi skala za posttraumatski stresni poremećaj povezan s borbom (Mississippi Scale for Combat-Related Posttraumatic Stress Disorder, Keane, Cadell i Taylor, 1988) instrument je konstruiran prema DSM-III kriterijima za PTSP, a sadrži čestice koje omogućuju mjerenje popratnih smetnji poput zlorabe alkohola i droga, suicidalnosti i depresivnosti. Sastoji se od 35 tvrdnji na koje ispitanik odgovara na

skali Likertova tipa od pet stupnjeva. Rezultat na skali izražava se zbrojem pojedinačnih odgovora, te se na taj način dobiva kontinuirana mjera intenziteta simptoma. Teoretski raspon rezultata kreće se od 35 do 175. Skala omogućuje dijagnosticiranje poremećaja, autori preporučuju kao granični rezultat 107.

M-PTSD skala se u literaturi ističe kao jedan od instrumenata za PTSP s najboljim metrijskim karakteristikama.

Instrument nespecifičan za PTSP

Indeks profila emocija – PIE

Indeks profila emocija – PIE je upitnik ličnosti temeljen na prisilnom izboru. Sastoji se od 12 izraza za osobine ličnosti: društven, grize se u sebi, nagao, oprezan, opterećen sobom, ozlojeđen, poslušan, potišten, sklon prepiranju, sklon pustolovinama, sramežljiv i srdačan. Ovi izrazi za osobine ličnosti su upareni u svim mogućim kombinacijama tako da upitnik sadrži 62 čestice.

Zadatak ispitanika je da u svakom paru riječi izabere onu koja ga bolje opisuje. Rezultat na svakoj dimenziji čini frekvencija odabranih, za nju indikativnih riječi (svaka riječ je indikativna za dvije dimenzije). Budući da svakoj dimenziji ne pripada jednak broj riječi, konačni bruto rezultat se može izraziti na dva načina: 1. kao postotak maksimalnog broja indikativnih odgovora koji može se postići na jednoj dimenziji (to su nestandardizirani postoci) i 2. u centilima-standardiziranim postocima normativne (američke) skupine, pa dobiveni centil označava relativan položaj ispitanice osobe u odnosu na normativnu skupinu. Postoje različite norme za muškarce i za žene, dok se nestandardizirani postoci interpretiraju na isti način za oba spola. Bez obzira na način kojim se izražavaju, rezultati se prikazuju u obliku kružnog profila iz kojeg se vidi relativna izraženost pojedinih osobina i mogući konflikti između osobina. U oba slučaja se rezultati veći od 60 smatraju visokim, a rezultati manji od 40 niskim rezultatima. Dobiveni rezultati mogu se interpretirati zasebno po dimenzijama (uočavanjem visokih i niskih rezultata) ili po kombinacijama dimenzija (uočavanjem karakterističnih odnosa među dimenzijama).

Upitnik definira sljedećih osam dimenzija ličnosti: Povjerljivost (P), Nekontrahiranost (N), Bojažljivost (B), Depresivnost (D), Nepovjerljivost (N), Kontroliranost (K), Agresivnost (A) i Društvenost (D). Uz navedene ljestvice postoji i ljestvica Pristranosti koja odražava tendenciju pojedinca da iz svakog para izabere socijalno poželjniju česticu.

U pogledu metrijskih karakteristika upitnika u Priručniku za PIE (Plutchik i Kellerman, 2000) su navedeni podaci dobiveni na američkoj populaciji. Prema navedenim podacima pouzdanost svih ljestvica upitnika, određena test-retest metodom na uzorku od 60 žena, iznosi iznad 0,90. Pouzdanosti utvrđene split-half metodom na 200 ispitanika kreću se od 0,61 za ljestvicu Nepovjerljivosti do 0,90 za ljestvicu Društvenosti.

Valjanost određena metodom koreliranja PIE ljestvica s ljestvicama drugih upitnika (MMPI i EPPS) kreću se od 0,30 do -0,57. Valjanost određena kao uspješnost PIE upitnika da diskriminira posebne populacije ili određena stanja također se pokazuje visokom. U Priručniku (Plutchik i Kellerman, 2000) navedeni su rezultati niza istraživanja koji su pokazali da se profili različitih ispitanih skupina (npr. izjednačene skupine normalnih, neurotičnih i psihotičnih) međusobno statistički značajno razlikuju.

REZULTATI

Najprije smo utvrdili osnovne statističke pokazatelje na našem uzorku za primijenjeni M-PTSD instrument.

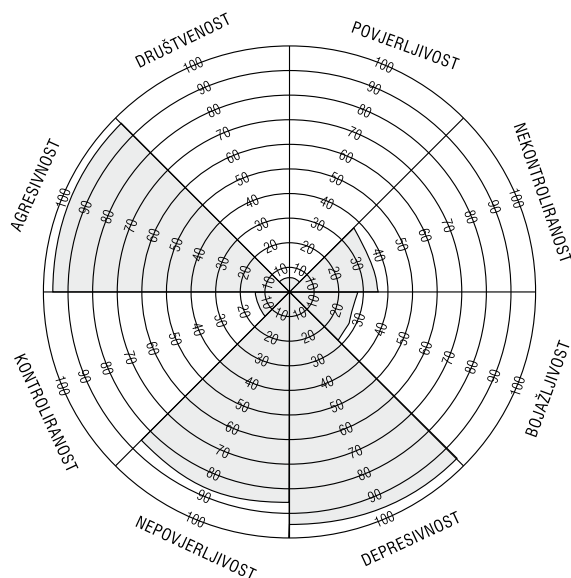
Na M-PTSD skali dobiva se $M = 131,02$, $sd = 18,96$. Dobiveni rezultat nalazi se u području visokih vrijednosti, što je očekivan rezultat s obzirom da se radi o selekcioniranoj skupini kod koje je dijagnosticiran kronični PTSP. Dobivene vrijednosti u skladu su s vrijednostima dobivenim u stranim istraživanjima ($M = 130$, $sd = 10$, $N = 30$, Keane, Cadell i Taylor, 1988). Rezultati se također slažu s rezultatima hrvatskih autora ($M = 122$, $sd = 22,8$, $N = 151$ – Jokić-Begić, 2000; $M = 132,51$, $sd = 19,53$, $N = 85$ - Kezić, 2003.; $M = 133,48$, $sd = 14,74$, $N = 84$ - Mršić, 2000).

Profil na PIE upitniku kod kroničnog PTSP-a izazvanog ratnom traumom

Budući da je Kolmogorov-Smirnovljevim testom ustanovljeno da distribucije rezultata na sedam od devet dimenzija PIE upitnika statistički značajno odstupaju od normalne raspodjele uz $p < 0,01$, korištena je neparametrijska statistika.

Tablica 1. Medijani (C) i poluinterkvartilna raspršenja (Q) na pojedinim skalama PIE upitnika

PIE skale	C	Q
Povjerljivost	3	7
Nekontroliranost	36	25
Bojažljivost	29	20,75
Depresivnost	96	5,5
Nepovjerljivost	84	22
Kontroliranost	13	13,5
Agresivnost	97	5,5
Društvenost	4	10
Pristranost	2	3,5

Profil 1. Profil na PIE upitniku kod ispitanika s kroničnim PTSP-om

Rezultati za 132 ispitanika na dimenzijama PIE upitnika prikazani su u tablici 1. i na profilu 1.

Prema dobivenim rezultatima vidljivo je da su rezultati na većini dimenzija smješteni u područjima ekstremno visokih ili ekstremno niskih vrijednosti. Tako su visoki rezultati dobiveni na dimenzijama agresivnosti, nepovjerljivosti i depresivnosti. Izrazito niski rezultati dobiveni su na dimenzijama povjerljivosti, društvenosti, kontroliranosti i pristranosti, dok se samo na dimenzijama nekontroliranosti i bojažljivosti dobivaju rezultati koji tendiraju prosječnim vrijednostima, ali su još uvijek u kategoriji niskih rezultata.

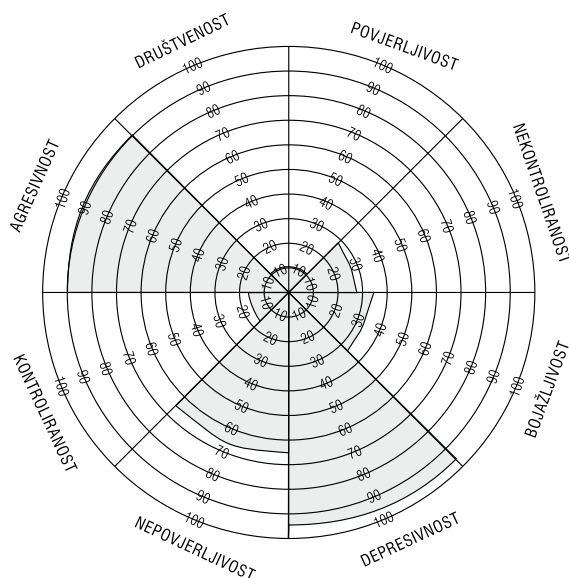
Razlike na dimenzijama PIE upitnika kod skupina veterana s višim i nižim intenzitetom PTSP-a

Da bismo utvrdili razlike na dimenzijama PIE upitnika kod skupina ispitanika s različitim intenzitetom PTSP-a, proveli smo Mann-Whitney test za svaku dimenziju.

Skupinu ispitanika ispod medijana, tj. ispod rezultata 130 shvatili smo kao ispitanike s nižim intenzitetom PTSP-a, a ispitanike iznad medijana kao ispitanike s izraženim PTSP-om.

Tablica 2. Medijani (C) i poluinterkvartilna raspršenja (Q) na pojedinim skalama PIE upitnika za skupinu ispitanika s nižim i skupinu ispitanika s višim intenzitetom PTSP-a

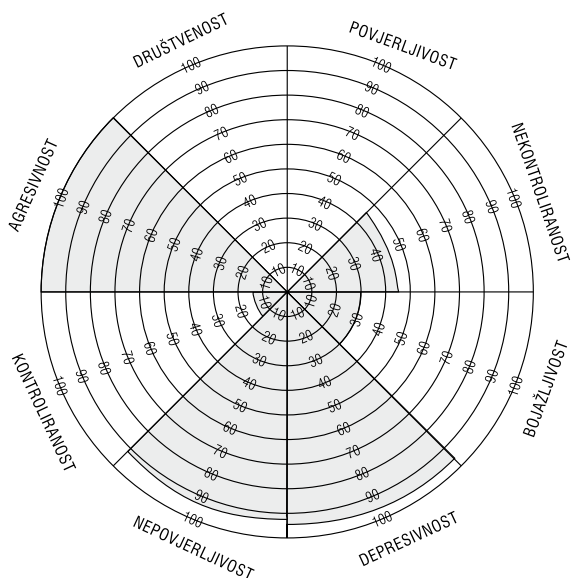
	niži intenzitet PTSP-a		viši intenzitet PTSP-a	
	C	Q	C	Q
Povjerljivost	11	7	0	2,5
Nekontroliranost	28	28	44	25,25
Bojažljivost	35	26,5	29	17
Depresivnost	97	5,5	96	5,5
Nepovjerljivost	64	27,5	92	9
Kontroliranost	17	12,5	13	10
Agresivnost	91	9,5	100	2,25
Društvenost	12	16	0	2,5
Pristranost	5	7	0	1

Profil 2. Ispitanici s nižim intenzitetom PTSP-a

U tablici 2. prikazani su medijani i poluinterkvartilna raspršenja za skupinu ispitanika s nižim i skupinu s višim intenzitetom PTSP-a. Na profilu 2. prikazani su rezultati skupine s nižim intenzitetom, a na profilu 3. rezultati skupine s višim intenzitetom PTSP-a.

Mann-Whitneyevim testom utvrđene su razlike između skupine s nižim i skupine s višim intenzitetom PTSP-a na više dimenzija PIE upitnika (tablica 3.).

Profil 3. Ispitanici s višim intenzitetom PTSP-a

Tablica 3. Mann-Whitney test i pripadna p-vrijednost za skupine prema intenzitetu PTSP-a na pojedinim skalama PIE upitnika

PIE skale	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	z vrijednost	p
Povjerenost	1022,5	3167,5	-5,343	0,000
Nekontroliranost	1830,5	4108,5	-1,583	0,113
Bojažljivost	1911,5	4056,5	-1,213	0,225
Depresivnost	2174,5	4319,5	-0,014	0,989
Nepovjerenost	1146,5	3424,5	-4,703	0,000
Kontroliranost	1750,5	3895,5	-1,950	0,051
Agresivnost	1083	3361	-5,164	0,000
Društvenost	1099,5	3244,5	-5,019	0,000
Pristranost	1153,5	3298,5	-4,864	0,000

Statistička analiza razlika pokazala je da se prosječne vrijednosti kod dvije skupine veterana s različitim intenzitetom PTSP-a razlikuju na pet dimenzija PIE upitnika. Razlike su pronađene na dimenzijama povjerenosti, nepovjerenosti, agresivnosti, društvenosti i pristranosti uz $p < 0,01$. Najveća razlika (28 jedinica postotka) nađena je na dimenziji nepovjerenosti, te upućuje na to da se veterani s višim intenzitetom PTSP-a opisuju nepovjerenijima, kritičnijima, pasivno-agresivnijima od skupine veterana s nižim intenzitetom PTSP-a. Manje razlike utvrđene su na dimenzijama povjerenosti, agresivnosti i društvenosti. Prema dobivenim rezultatima

ispitanici s višim intenzitetom PTSP-a procjenjuju se agresivnijima, nepovjerljivijima i sklonijima odbijanju, te manje društvenima i srdačnima. Značajna razlika je utvrđena i na dimenziji pristranosti, odnosno skupina s višim intenzitetom PTSP-a sklonija je opisivati se na socijalno nepoželjniji način. Na dimenzijama nekontroliranosti, bojažljivosti, depresivnosti i kontroliranosti nisu pronađene razlike između skupine veterana s višim i skupine veterana s nižim intenzitetom PTSP-a.

RASPRAVA

Namjera ovog rada bila je doprinijeti procesu utvrđivanja dijagnoze PTSP-a kroz utvrđivanje karakterističnog profila na PIE upitniku s obzirom na to da je PIE upitnik jedan od instrumenata koji se, unatoč svojim ograničenjima, često koristi u domaćoj kliničkoj praksi na populaciji veterana oboljelih od PTSP-a.

Prema dobivenim rezultatima na PIE upitniku dobiva se profil kod kroničnog PTSP-a koji upućuje na to da se ni jedna od dimenzija upitnika ne nalazi u području prosječnih vrijednosti. Visoki rezultati dobivaju se na dimenzijama agresivnosti, nepovjerljivosti i depresivnosti, dok se ekstremno niski rezultati dobivaju na dimenzijama povjerljivosti, društvenosti, kontroliranosti i pristranosti. Na dimenzijama nekontroliranosti i bojažljivosti dobivaju se rezultati koji tendiraju prosječnim vrijednostima, ali su još uvijek u kategoriji niskih rezultata.

Utvrđeni ekstremno visoki i niski rezultati na dimenzijama upitnika, kao i ekstremno nizak rezultat na dimenziji pristranosti, odnosno biranje socijalno što nepoželjnijih odgovora pokazuju pristranost koja je u literaturi prepoznata kao "poziv u pomoć", te upućuje na tendenciju veterana s PTSP-om da na primijenjenim instrumentima daju odgovore koji upućuju na visok intenzitet smetnji (Carol i Foy, 1994).

Dobiveni visoki rezultati na dimenzijama agresivnosti i nepovjerljivosti su očekivani i u skladu s nalazima u literaturi prema kojima su ekstremna čuvstva ljutnje i agresivnost, te poteškoće u kontroli agresivnih impulsa česti simptomi ratom izazvanog PTSP-a (Chemtob, Hamada, Roitblat i Muraoka, 1994; Solomon, 1993). Visok rezultat na dimenziji depresivnosti kod veterana s PTSP-om je očekivan s obzirom na to da su osjećaji besperspektivnosti i smanjenog interesa ili sudjelovanja u značajnim aktivnostima jedni od simptoma koji čine kliničku sliku PTSP-a (DSM-IV, 1996). Dobiveni rezultat je u skladu i s nalazima u literaturi prema kojima su česti popratni simptomi osjećaji krivnje (Weathers, Litz i Keane, 1995), te suicidalna razmišljanja i ponašanja (Fontana, Rosenheck i Brett, 1992).

Također, niski rezultati na dimenzijama povjerljivosti i društvenosti su očekivani s obzirom na to da doživljeno ratno iskustvo utječe na interakcije veterana s okolinom. Green, Grace, Lindy, Gleser i Leonard (1990) utvrdili su da su vojnici izloženi ekstremnim ratnim stresorima manje pričali o svojim iskustvima, bili su zatvoreniji, te nisu uspijevali adekvatno komunicirati s prijateljima i s obitelji.

U pogledu razlika na dimenzijama PIE upitnika kod skupina veterana s višim i nižim intenzitetom PTSP-a utvrđene su razlike između dvije skupine veterana na više dimenzija upitnika. Razlike su dobivene na dimenzijama povjerljivosti, nepovjerljivosti, agresivnosti, društvenosti i pristranosti. Prema dobivenim rezultatima veterani s višim intenzitetom PTSP-a biraju socijalno nepoželjnije odgovore, te se opisuju nepovjerljivijima, agresivnijima i manje društvenima.

Može se reći da su dobiveni rezultati u skladu s nalazima za sada jedinog poznatog istraživanja Trlaje, Kostić i Dedić (1997), autora koji su uspoređujući skupinu ranjenika bez PTSP-a i s PTSP-om utvrdili da skupina s PTSP-om ima značajno nižu povjerljivost, društvenost i bojažljivost, te povišene rezultate na dimenziji agresivnosti.

Budući da se PIE upitnik često koristi kao jedan od nespecifičnih instrumenata u dijagnostici PTSP-a, uz ostale specifične i nespecifične instrumente, smatramo da bi bilo važno da i drugi klinički psiholozi publiciraju svoje rezultate u primjeni ovog instrumenta na populaciji veterana oboljelih od PTSP-a, te tako doprinesu utvrđivanju karakterističnog PIE profila. Dalje, s obzirom na popularnost PIE upitnika i njegovu učestalu primjenu u domaćoj kliničkoj praksi, smatramo da bi bilo korisno analizirati i rezultate njegove primjene na skupinama pacijenata s drugim psihičkim poremećajima s kojima se klinički psiholozi također svakodnevno susreću u psihodijagnostičkom radu.

LITERATURA

- Briere, J. (1995). *Trauma Symptom Inventory. Professional Manual*. Odessa: Psychological Assessment Resources.
- Briere, J. (2004). *Psychological Assessment of Posttraumatic States. Phenomenology, Diagnosis and Measurement*. Washington: American Psychological Association.
- Caroll, E.M., Foy, D.W. (1994). Utvrđivanje i liječenje posttraumatskog stresnog poremećaja povezanog s borbom u medicinskom centru. U D.W.Foy (ur), *Liječenje posttraumatskog stresnog poremećaja: Kognitivno-bihevioralni postupci*, 41-63. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Chemtob, C.M, Hamada, R.S., Roitblat, H.L., Muraoka, M.Y (1994). Anger, Impulsivity, and Anger Control in Combat-Related Posttraumatic Stress Disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 827-832.
- Američka psihijatrijska udruga (1996). *DSM-IV – Međunarodna verzija s MKB-10 šiframa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Fontana, A., Rosenheck, R., Brett, E. (1992). War zone and Posttraumatic Stress Disorder Symptomatology. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 180, 748-755.
- Green, B.L., Grace, M.C., Lindy, J.D., Gleser, G.C., Leonard, A. (1990). Risk Factors for PTSD and Other Diagnoses in a General Sample of Vietnam Veterans. *American Journal of Psychiatry*, 147, 729-733.

- Jokić-Begić, N. (2000). *Utjecaj kognitivnih funkcija na kliničku sliku posttraumatskog stresnog poremećaja*. Doktorska disertacija. Medicinski fakultet, Zagreb.
- Keane, T.M., Cadell, J.M., Taylor, K.L. (1988). Mississippi Scale for Combat – Related Posttraumatic Stress Disorder: Three Studies in Reliability and Validity. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 85-90.
- Kezić, S. (2003). *Utjecaj rane traume na kliničku sliku posttraumatskog stresnog poremećaja*. Magistarski rad. Medicinski fakultet, Zagreb.
- Maslić Seršić, D., Zelenbrz, J., Čorko, I. (2006). Analiza Plutchikova indeksa profila emocija u selekcijskoj situaciji. *Suvremena psihologija*, 9, 229-243.
- Matešić, K. (1999). Aktualni problemi testova i testiranja u Republici Hrvatskoj: Rezultati EFPPA-ine ankete. *Suvremena psihologija*, 2, 115-126.
- Momirović, A. (1987). Određivanje metrijskih karakteristika testa Profil indeks emocija. *Primijenjena psihologija*, 8, 227-232.
- Mršić, S. (2000). *Neki korelati oporavka od posttraumatskog stresnog poremećaja*. Specijalistički rad. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Plutchik, R. (1980). A general psychoevolutionary theory of emotion. U: R. Plutchik, H. Kellerman (ur.), *Emotion: Theory, research and experience: Vol.1. Theories of emotion*, 3-33. New York: Academic Press.
- Plutchik, R., Kellerman, H. (2000). *Priručnik za indeks profila emocija (PIE)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Solomon, Z. (1993). Immediate and Long-Term Effects of Traumatic Combat Stress among Israeli Veterans of the Lebanon War. U: J.P. Wilson, B. Raphael (ur.), *International Handbook of Traumatic Stress Syndromes*, 321-332. New York: Plenum Press.
- Trlaja, Lj., Kostić, P., Dedić, G. (1997). Posttraumatski stresni poremećaj ratnih ranjenika. *Psihologija*, 4, 425-436.
- Weathers, F.W., Litz, B.T., Keane, T.M (1995): Military Trauma. U: J.R. Freedy, S.E. Hobfoll (ur), *Traumatic Stress: From Theory to Practice*, 103-128. New York: Plenum Press.

THE EPI PROFILE OF VETERANS WITH CHRONIC PTSD

Summary

The aim of this research was to establish both the characteristic profile in EPI - questionnaire in chronic PTSD caused by war trauma and differences in questionnaire dimensions in veterans with different levels of PTSD. The following instruments were used – EPI and M-PTSD on 132 war veterans diagnosed with PTSD and treated in the Psychiatric Hospital “Sveti Ivan”, Zagreb, Croatia from 2000 until 2005.

By using the EPI questionnaire we obtained profiles with extreme results (both high and low) in most of the dimensions. High results are shown in destruction, rejection and reintegration and low results in incorporation, reproduction, exploration and

bias. Only in dimensions of orientation and protection the results were almost average although still in the low category.

Considering the differences in veterans with various levels of PTSD, they are found in several dimensions like incorporation, rejection, destruction, reproduction and bias. According to our observation, veterans with higher levels of PTSD choose socially unacceptable answers and they describe themselves as untrustworthy, aggressive and less sociable.

Key words: Emotions Profile Index (EPI) profile, PTSD, war veterans

Primljeno: 01. 09. 2008.